

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės egzulantų Smolensko vaivadijos seimelių vietos lokalizavimo problema 1667–1794 m.

Dr. Robertas Jurgaitis

Vytauto Didžiojo universitetas, K. Donelaičio g. 58, LT-44248 Kaunas

El. p. robertas.jurgaitis@vdu.lt

ORCID 0000-0002-4859-3437

Anotacija. Straipsnyje aptariama Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) egzulantų, arba vadinamųjų politinių tremtinių, bajoriškosios savivaldos institucijos Smolensko ir Starodubo seimelių vietos lokalizavimo problema 1667–1794 m. laikotarpiu. Remiantis ne tik Abiejų Tautų Respublikos seimo konstitucijomis, bet ir sistemiškai panaudojant egzulantų seimelių dokumentus, analizuojami XVII a. pabaigos projektai Smolensko vaivadijos kanceliariją ir seimelių veiklai skirtas patalpas įrengti Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje, lokalizuojamos vietos, kuriose XVIII a. buvo įteisinti ir vykdavo seimelių posėdžiai (Vilniuje – Bernardinų bažnyčia ir vienuolynas, Basųjų karmelitų vienuolynas, Alytuje ir Žiežmariuose – parapiinės bažnyčios ir kt.), nustatomos netradicinės veiklos vietos (LDK vyriausiojo tribunolo rūmai) ir jų pasirinkimo aplinkybės. Atliekant tyrimą buvo taikomi aprašomasis ir lyginamasis (komparatyvistinis) tyrimų metodai, atsižvelgta į teisės archeologijoje ir lokaliuose tyrimuose taikomą teorinį diskursą.

Esminiai žodžiai: *egzulantai, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, Smolensko vaivadija, Starodubo pavietai, seimeliai, XVIII amžius.*

Annotation. The article discusses the problem of localization of the Smolensk and Starodub sejmiks-in-exile of the Grand Duchy of Lithuania (GDL) in the period 1667–1794. Based not only on the Constitutions of the Seimas of the Polish-Lithuanian Commonwealth, but also on the systematic use of documents of the sejmiks-in-exile, were analyzed the ends of the 17th century projects for the establishment of the Smolensk Voivodeship office and premises for the activities

of the sejmiks in the territory of Vilnius Lower Castle, were localized places of the 18th century sessions of the sejmiks (Bernardine Church and Monastery in Vilnius, Carmelite Monastery in Vilnius, parish churches in Alytus and Žiežmariai, etc.) and were determined places of non-traditional activity (in the Palace of the Supreme Tribunal of the GDL). The research used descriptive and comparative research methods, taking into account the theoretical discourse used in archeology of law and local research.

Keywords: *exiles, exiles, Grand Duchy of Lithuania, Smolensk Voivodeship, Starodub District, sejmiks-in-exile, 18th century.*

Straipsnis parengtas vykdant Lietuvos mokslo tarybos finansuojamą mokslinių tyrimų projektą „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės egzulantų politinė raiška XVIII a.“ (Nr. S-LIP-19-59).

Įvadas

LDK seimelių sistemos funkcionavimas tarptautinėje istoriografijoje sulaukė išskirtinio dėmesio¹. Kiek išsamiau tyrinėta ir išseivų iš LDK rytinių teritorijų XVII a. antroje pusėje problematika², tačiau to negalime pasakyti apie istoriografiniame egzilyje vis dar esančius ir neretai į nacionalines istoriografines tradicijas neįsikomponuojančius Smolensko vaivadijos seimelius³, ypač jų veiklos XVII a. antrosios pusės – XVIII a. antrosios pusės vilnietiškąjį laikotarpį.

¹ Išsamias tyrimų apžvalgas šiuo klausimu žr.: ZAKRZEWSKI, Andrzej. Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego (połowa XVI – koniec XVIII w.). *Parlamentaryzm w Polsce we współczesnej historiografii*. Warszawa: Wydawn. Sejmowe, 1995, s. 100–106; KOSMAN, Marcei. Parlamentaryzm Wielkiego księstwa Litewskiego w świetle najnowszych badań. *Zapiski Historyczne*, 2005, t. LXX, zes. 4, s. 91–108.

² Vienas pirmųjų į LDK egzulantų problematiką išsamiau pažvelgė XX a. pirmojoje pusėje Vilniuje dirbęs archyvistas, istorikas Ryszardas Mienickis. Žr. MIENICKI, Ryszard. Egzulanci połoccy (1563–1580 r.): (karta z dziejów ziemi połockiej). *Ateneum Wileńskie*, 1933–1934, r. 9, s. 33–128. Bendrame XVII a. Abiejų Tautų Respublikos (toliau – Respublikos) egzulantų problematikos kontekste Michał Kuleckis nemaža vietos skyrė ir LDK politiniams pabėgėliams. Žr.: KULECKI, Michał. *Wygnańcy ze wschodu. Egzulanci w Rzeczypospolitej w ostatnich latach panowania Jana Kazimierza i za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego*. Warszawa: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, DiG, 1997. Naujausioje Baltarusijos istoriografijoje Polocko vaivadijos bajorijos XVI–XVII a. politinės raiškos tyrimuose vengiama vartoti „egzulantų“ terminą. Plg. Галубовіч, Віталь. *Полацкая шляхта і дынастыя Вазаў*. Мінск: А. М. Янушкевіч, 2016.

³ Ryškiausia šio reiškinio iliustracija – XX a. 8 dešimtmečio M. Jučo tyrimai, kai buvo apsiribojama tik Lietuvos etninių teritorijų seimelių veiklos tyrimais. 1667–1777 m. Vilniuje, o vėliau, iki XVIII a. pabaigos, Trakų vaivadijos teritorijoje vykę Smolensko vaivadijos seimeliai liko užribyje. Plg.: JUČAS, Mečislovas. *Baudžiamos irimas Lietuvoje*. Vilnius: Mintis, 1972, p. 210–215; JUČAS, Mečislovas. XVIII a. socialinės ir politinės problemos Lietuvos pavietų seimeliuose. *Lietuvos istorijos metraštis. 1973 metai*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1974, p. 21–37. Ši tendencija išliko ir vėlesniuose šio tyrėjo darbuose. Plg.: JUČAS, Mečislovas. *Lietuvos ir Lenkijos unija (XIV a. vid. – XIX a. pr.)*. Vilnius: Aidai, 2000, p. 281–345.

Smolensko vaivadijos seimelių⁴ veiklos istoriografija nėra gausi, net galima teigti, kad šia tema apskritai nepasirodė specialių tyrimų. Dažniausiai šių seimelių veikla fragmentiškai aptariama bendrame visos LDK seimelių sistemos funkcionavimo kontekste⁵, tačiau, atsižvelgiant į gerokai sumenkusią to meto egzultantų politinę įtaką, neatsitiktinai mažiau dėmesio jiems skirta ir istoriografijoje. Naujausiuose tyrimuose atkreiptas dėmesys į keletą svarbių Smolensko vaivadijos seimelių veiklos epizodų. Aivas Ragauskas pažvelgė į Lietuvos Metrikos XVII a. pabaigos informaciją apie Smolensko vaivadijos seimelius Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje⁶. Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, tyrusi 1792–1794 m. LDK seimelių veiklos aplinkybes, domėjosi netradicinėmis egzultantų seimelių rinkimosi vietomis⁷. Smolensko vaivadijos seimelių veiklos tyrimą gerokai palengvina pastaruoju metu parengti šios vaivadijos pareigūnų sąrašai⁸.

Atskirai aptartina šaltinių bazė, nes vienas svarbiausių šaltinių kompleksų yra išlikusios Smolensko vaivadijos teismų knygos. Šiandien Smolensko vaivadijos teismų knygos saugomos Lietuvos archyvuose ir bibliotekų rankraštynuose, o iš viso jų žinome 17

⁴ Aptariant Smolensko vaivadijos seimelių veiklą vartojama daugiskaitinė forma, turint omenyje du šiai vaivadijai priskirtinus Smolensko vaivadijos ir Starodubo pavieta seimelius.

⁵ KOŚCIAŁKOWSKI, Stanisław. *Antoni Tyzenhauz podskarbi nadworny litewski*. T. 1. Londyn: Wydaw. Społeczności Akademickiej Uniwersytetu Stefana Batorego, 1970, s. 114, 119–120; SZCZYGIELSKI, Wojciech. *Referendum trzeciomajowe: sejmiki lutowe 1792 roku*. Łódź: Wydawn. Uniwersytetu Łódzkiego, 1994, s. 316–317; FILIPCZAK, Witold. *Sejm 1778 roku*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 2000, s. 107–108; SZWACIŃSKI, Tomasz. *Sejmiki poselskie przed konwokacją 1764 r. Kwartalnik historyczny*, 2006, rocz. CXIII, Nr. 1, s. 34; BUTTERWICK, Richard. *Polska Rewolucja a Kościół katolicki 1788–1792*. Kraków: Arcana, 2012, s. 266–269, 666, 686–687. Tačiau reikėtų išskirti pirmuosius, nors ir fragmentiškus, bandymus atkreipti dėmesį į Smolensko vaivadijos seimelių vietos problematiką. Žr.: KALENKIEWICZÓWNA, Anna. Rozkład partji Tyzenhauza na tle sejmików litewskich. *Księga pamiątkowa koła historyków słuchaczy Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1913–1933 (Alma Mater Vilnensis biblioteka, zesz. III)*. Wilno: Wydaw. Zrzeszenia kół naukowych Uniwersytetu Stefana Batorego, 1933, s. 127.

⁶ RAGAUSKAS, Aivas. Viešasis gyvenimas Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje XVIII a. *Vilniaus Žemutinė pilis XIV a. – XIX a. pradžioje: 2005–2006 m. tyrimai*. Sudarė L. Glemža. Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 2007, p. 103–104.

⁷ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792–1793 metais*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2003, p. 226–227; ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. Politinis realizmas ir iliuzijos: LDK bajorijos pozicijos. *Darbai ir dienos*, 2004, t. 37, p. 79–81; ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. 1792–1793 m. Kauno pavieto konfederacija. *Kauno istorijos metraštis*, 2004, t. 5, p. 260–261; ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės naujųjų pavieta seimelių vietos parinkimo ir įrengimo problema 1792–1794 metais. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos atodangos: profesoriaus Mečislavo Jučo 90-mečio jubiliejui skirtas mokslinių straipsnių rinkinys*. Sudarė V. Dolinskas, R. Petrauskas, E. Rimša. Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2016, p. 535.

⁸ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego: spisy*. T. IV: *Ziemia smoleńska i województwo smoleńskie XIV–XVIII wiek*. Pod redakcją A. Rachuby, opracowali H. Lulewicz, A. Rachuba, P. P. Romaniuk. Warszawa: DiG, 2003. Šio leidinio įvade autoriai paliečia ir Smolensko vaivadijos seimelių vietos klausimą.

(15 Smolensko žemės teismo knygų⁹ ir 1 Smolensko pakamario teismo byla¹⁰ saugomos Lietuvos valstybės istorijos archyve ir Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne¹¹). Net neatlikus išsamesnių tyrimų matyti, kad šias dienas pasiekė XIX a. antrojoje pusėje Vilniaus centriniam senųjų aktų archyve saugotos Smolensko vaivadijos teismų knygos¹².

Galima teigti, kad Smolensko vaivadijos kanceliarijos pagrindu susiformavo vientisas egzulantų institucijų archyvas, nes apie bandymus sukurti atskirą Starodubo pavieto kanceliariją duomenų nepavyko užfiksuoti. Akivaizdu, kad, XVII a. antrojoje pusėje egzulantams atvykus į Vilnių, čia buvo pervežtos ir Smolensko vaivadijos teismų knygos. Viena ankstyviausių užuominų apie Smolensko vaivadijos teismų knygų saugojimo vietą užfiksuota vienoje iš Respublikos seimo konstitucijų: joje buvo nurodyta, kad 1690 m. šios vaivadijos teismų knygos buvo saugomos Vilniaus priemiestyje esančiuose žemės teismo raštininko Juozapo Kuliešiaus namuose¹³. Kiek vėliau buvo dedamos pastangos pastatyti atskirą Smolensko vaivadijos kanceliarijos pastatą, kuriame būtų saugomas ir egzulantų institucijų archyvas. 1777 m. Smolensko vaivadijos seimelius perkėlus į Trakų vaivadijos teritoriją, prasidėjo ir šios vaivadijos kanceliarijos archyvo kelionės. Esama duomenų, kad šis archyvas buvo išskaidytas, pagrindinė dalis dar tais pačiais metais pervežta į Alytų¹⁴, kita dalis – likučiai, patekę į privačių asmenų rankas, perduoti Vilniaus vaivadijos teismų kanceliarijai¹⁵. 1793 m. lapkričio 23 d. Respublikos seimo konstitucija panaikinus Smolensko vaivadiją ir 1794 m. kovo 24 d. perdavus teismų knygas įsteigtos

⁹ BANIUSEVIČ, Aleksand. *Fondas Nr. 334 (SA). Smolensko žemės teismas. Žemės teismo tvirtinamųjų, einamųjų reikalų aktų, dekretų ir bylų rejestrų knygu; tvirtinamųjų ir einamųjų reikalų protokolų apyrašas Nr. 1. Chronologinės ribos: 1650–1794*. Vilnius, 2016, p. 1–12 [žiūrėta 2019 06 27]. Prieiga per internetą: <<https://www.archyvai.lt/download/16131/f.334pa%C5%BEyma.pdf>>.

¹⁰ PANČEVIČ, Violeta. *Fondas Nr. 1597. Smolensko pakamario teismas. Dekretų protokolų knygos apyrašas Nr. 1. Chronologinės ribos: 1773 m.* Vilnius, 2019, p. 8–9 [žiūrėta 2019 06 27]. Prieiga per internetą: <https://www.archyvai.lt/download/22628/f1597_pazyma.pdf>.

¹¹ Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje saugoma Smolensko vaivadijos žemės teismo 1650 metų dekretų protokolų knyga: *Księga Dekretowa Spraw Exulanskich Roku 1650* [žiūrėta 2019 09 07]. Prieiga per internetą: <http://www.teismuknygos.mb.vu.lt/kolekcija/VUB01_000605734>.

¹² N. Gorgačevskis 1872 m. užfiksavo 17 Smolensko vaivadijos žemės teismo archyvo saugojimo vienetų: 4 aktų (chronologinės ribos 1653–1793 m.), 3 dekretų (1671–1691 m.), 8 įvairių raštų (1768–1794 m.), po vieną Smolensko miesto inventoriaus (1654 m.) ir išlaidų (1668 m.) knygą. Žr.: *Каталог древним актовым книгам губерний: Виленской, Гродненской, Минской и Ковенской, также книгам некоторых судов губерний Могилевской и Смоленской, хранящихся ныне в Центральном архиве в Вильне*. Составлен Н. Горбачевским. Вильна, 1872, с. 557; *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego: spisy. T. IV: Ziemia smoleńska i województwo Smoleńskie XIV–XVIII wiek...*, s. 17–18.

¹³ *Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarow w Warszawie, od roku 1732 do roku 1782 wydanego*, (toliau – VL), Petersburg, 1860, t. V, s. 827; *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego: spisy. T. IV. Ziemia smoleńska i województwo Smoleńskie XIV–XVIII wiek...*, s. 17.

¹⁴ Z Wilna d. 2. Sierpnia. *Gazety Wileńskie*, 1777 VIII 2, Nr. XXI.

¹⁵ 1787 m. liepos 28 d. Vilniaus vaivadijos kamarininkas Juozapas Truchnovskis, mirus tėvui šio teismo regentui A. L. Truchnovskiui, kai kuriuos Smolensko vaivadijos pakamario teismo dokumentus perdavė saugoti Vilniaus vaivadijos žemės teismo archyvu. Žr.: PANČEVIČ, Violeta. *Fondas Nr. 1597. Smolensko pakamario teismas. Dekretų protokolų knygos apyrašas Nr. 1...*, p. 8–9.

naujos – Merkinės vaivadijos žemės teismo pareigūnams¹⁶, į Merkinę buvo pervežtas ir buvusios Smolensko vaivadijos kanceliarijos archyvas. Galiausiai, Rusijos imperijai okupavus LDK ir 1795 m. panaikinus Merkinės vaivadiją, buvusios Smolensko vaivadijos kanceliarijos archyvas buvo pervežtas į Trakus¹⁷ ir čia saugotas didžiąją dalį XIX a. pirmosios pusės¹⁸. Smolensko vaivadijos kanceliarijos archyvui galutinai grįžti į Vilnių susidarė prielaidos tik XIX a. viduryje, kai 1852 m. caro įsaku buvo įsteigtas Vilniaus centrinis senųjų aktų archyvas, kuriame turėjo būti kaupiami senieji LDK institucijų aktai. Smolensko vaivadijos žemės teismo 16 knygų į šį archyvą buvo perduotos 1853–1855 m.

Tiesa, dėl Smolensko vaivadijos teismų veiklos specifikos šios vaivadijos teismų kanceliarijos veikla buvo ne itin sistemiška. Tad neatsitiktinai tik nedidelė Smolensko vaivadijos seimelių dokumentų dalis buvo įrašyta į šios vaivadijos teismų knygas, – daugiausia seimelių dokumentų buvo aktuota Vilniaus pilies ir žemės teismų knygose¹⁹, ir tai XVIII a. tapo tam tikra tradicija. Priklausomai nuo Smolensko vaivadijos seimelių rinkimosi vietos, įvairiausio pobūdžio dokumentai buvo įrašomi ir į Gardino, Kauno, Lydos, Trakų, Ukmergės pavietų teismų arba LDK vyriausiojo tribunolo knygas. Kaip antai, 1782 m. skilus Starodubo pavieto seimeliui, vienos seimelio sesijos dokumentai (instrukcija, kredensas) buvo aktuoti Trakų pilies teismo knygose, kitos sesijos – Vilniaus pilies teismo knygose²⁰. Šis akivaizdžiai didesnis nei kitų LDK seimelių dokumentų išblaškymas gerokai apsunkina Smolensko vaivadijos seimelių veiklos tyrimą. Kita vertus, šios aplinkybės liudija apie egzuliantų integraciją į LDK bajoriškąją visuomenę, bet ne specifinį uždaramą.

Šio straipsnio tikslas – aptarti egzuliantų Smolensko vaivadijos seimelių veiklos vietos problemą 1667–1794 m. laikotarpiu. Straipsnis traktuotinas kaip įvadas į tolesnius LDK egzuliantų bajoriškosios savivaldos problematikos tyrimus. Atliekant tyrimą buvo

¹⁶ 1794 m. kovo 24 d. Smolensko vaivadijos žemės teismo knygas perėmė Merkinės žemės teismo pareigūnai – žemės teismo teisėjas Juozas Nausutis (*Józef Nawsuć*) ir raštininkas Vincentas Poplavsčius (*Wincenty Popławski*). Žr.: *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego: spisy. T. IV: Ziemia smoleńska i województwo Smoleńskie XIV–XVIII wiek...*, s. 22.

¹⁷ Smolensko vaivadijos kanceliarijos archyvas greičiausiai buvo saugomas dar 1793 m. Trakų pusiasalio pilies bokšto antrajame aukšte įrengtame archyve. Žr.: BALIULIS, Algirdas Antanas; MIKULIONIS, Stanislovas; MIŠKINIS, Algimantas. *Trakų miestas ir pilys: istorija ir architektūra*. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 127.

¹⁸ Esama duomenų, kad Smolensko vaivadijos archyvas kartu su Trakų vaivadijos teismų knygomis 1840 m. buvo atgabentas į Vilnių ir prijungtas prie LDK vyriausiojo tribunolo archyvo Bazilionų vienuolyne, tačiau 1843 m. vėl grąžintas į Trakus. Žr.: MIENICKI, Ryszard. *Archiwum Akt Dawnych w Wilnie w okresie od 1795 do 1922 roku*. Warszawa: Nakł. Archiwów Państwowych, 1923, s. 24.

¹⁹ „<...> instrukcyja, za podaniem oney przez wyż mianowaną osobę do akt, iest do xiąg grodzkich woiewodztwa Wileńskiego przyięta y wpisana“. 1761 03 17 Starodubo seimelio instrukcija. *Акты, издаваемые Виленскою археографическою комиссиею для разбора древних актов* (toliau – AVAK). Вильно, 1875, т. VIII, с. 390; „<...> instrukcyja za podaniem oney przez wyż wyrażoną osobę do akt iest do xiąg grodzkich woiewodztwa Wileńskiego spraw wieczystych przyięta y wpisana“. 1766 08 21 Starodubo seimelio instrukcija. *LVI*, f. 21, ap. 1, b. 124, l. 1227–1227v. (šios instrukcijos publikaciją žr.: AVAK, т. VIII, с. 402).

²⁰ KALENKIEWICZÓWNA, Anna. Rozkład partji Tyzenhauza na tle sejmików litewskich. *Księga pamiątkowa koła historyków słuchaczy Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1913–1933 (Alma Mater Vilnensis biblioteka, zesz. III)*. Wilno: Wydaw. Zrzeszenia koł naukowych Uniwersytetu Stefana Batorego, 1933, s. 151.

taikomas aprašomasis ir lyginamasis (komparatyvistinis) tyrimų metodai, atsižvelgta į teisės archeologijoje ir lokaliuose tyrimuose taikomą teorinį diskursą.

LDK istorijos terminijos klausimams skiriamas vis didesnis dėmesys, tačiau XVIII a. institucinių darinių ar jų struktūrinių vienetų įvardijimai neretai dar kelia problemų. Pasitaiko atvejų, kai tapatūs reiškiniai, socialinės grupės ar pareigybės istoriografijoje vadinami skirtingais terminais, tad apsibrėžti, kas ir kaip bus vadinama, yra svarbu. LDK pabėgėlių arba politinių tremtinių įvardijimas istoriografijoje gan skiriasi²¹. Dažniausiai istoriografijoje vartojamas „egzulantų“ terminas²², tačiau kartais jie pavadinami ir „eksuliantais“²³, „ekzulantais“²⁴ ar „egzuliais“²⁵, o pastaruoju metu pasirodė ir „egzilantų“ terminas²⁶. Šios, kai kada gal tik korektūrinės variacijos, signalizuojančios apie atsitiktinius pasirinkimus, verčia atsargiau žiūrėti į šią terminijos įvairovę. Vieni svarbiausių kriterijų pasirenkant terminiją paprastai yra tai, ar šiais terminais socialinė grupė save identifikuoja ir ar jie fiksuojami tiriamojo laikotarpio pirminiuose šaltiniuose, todėl „egzulantų“ (lot. *exules*, lenk. *egzuliaenci*, *wygnańcy*) pasirinkimas neignoruoja susiformavusios istoriografinės tradicijos šiame straipsnyje pirmiausia grindžiamas būtent šiais argumentais.

²¹ KULECKI, Michał. *Wygnańcy ze wschodu...*, s. 5.

²² „<...> atsirado nauja bajorijos grupė, vadinama tremtiniais, arba iš lotyniško žodžio egzuliantais (*exules*)“. Žr.: *Lietuvos istorija*. Red. A. Šapoka. Vilnius: Mokslas, 1990, p. 332. Šis terminas vartojamas ir naujausiose XVIII a. sintezėse. Žr.: KIAUPA, Zigmantas. *Lietuvos istorija. T. VII, d. I: Trumpasis XVIII amžius (1733–1795 m.)*. Ats. red. J. Kiaupienė. Vilnius: Baltos lankos, 2012, p. 123–124, 126; KIAUPA, Zigmantas. *Lietuvos istorija. T. VII, d. II: Trumpasis XVIII amžius (1733–1795 m.)*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2018, p. 51, 258.

²³ JURGINIS, Juozas. Lietuva ukrainiečių išsivaduojamojo karo ir Žečpospolitos karų su Rusija dėl Ukrainos ir Baltarusijos metais. *Lietuvos TSR istorija. T. I: Nuo seniausių laikų iki 1861 metų*. Vyriaus. red. J. Žiugžda. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1957, p. 270.

²⁴ BUTĖNAS, Domas. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybinių ir visuomeninių institucijų istorijos bruožai XIII–XVIII a.* Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1997, p. 57.

²⁵ JUČAS, Mečislovas. Ekonominis ir politinis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės smukimas (XVII a. antroji pusė – XVIII a. pirmoji pusė). *Lietuvos TSR istorija. T. I: Nuo seniausių laikų iki 1917 metų*. Ats. red. B. Vaitkevičius. Vilnius: Mokslas, 1985, p. 174.

²⁶ SLIESORIŪNAS, Gintautas. *Lietuvos istorija. T. VI: Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XVI a. pabaigoje – XVIII a. pradžioje (1588–1733 metais)*. Ats. red. J. Kiaupienė. Vilnius: Baltos lankos, 2015, p. 92, 131.

Smolensko vaivadijos egzuliantai Vilniuje

Pastarojo meto istoriografijoje LDK seimelių vietos klausimui skirtas nemažas dėmesys²⁷, išsamiau aptarta ir atskirų seimelių vietos lokalizavimo problematika²⁸. Tiesa, Smolensko vaivadijos seimelių vietos aptarimas istoriografijoje dažniausiai apsiribodavo jų perkėlimo į LDK sostinę ir iškėlimo iš jos klausimais. Akivaizdu, kad egzuliantiškų seimelių veiklos kontekstas reikalauja kur kas didesnės atidos, o kartais, jos pritrūkus, neišvengta ir klaidingų teiginių²⁹. Tad kur vykdavo Smolensko ir Starodubo seimeliai? Ieškant atsakymų į šį klausimą svarbi ne tik vietovės lokalizavimo problematika (istoriografijoje dažniausiai buvo apsiribojama būtent tik šiuo klausimu), bet ir konkrečių patalpų, kuriose vykdavo seimelių posėdžiai, lokalizavimas.

Rusijos teritorinės pretenzijos ir XVII a. vidurio geopolitinės perturbacijos, palietusios LDK rytines teritorijas, ženkliai paveikė ir Smolensko vaivadijos bajorijos politinę raišką, ypač seimelių veiklą³⁰. Gana anksti, 1655 m., Respublikos seimas savo konstitucijoje įtvirtino, kad Starodubo seimeliai rinksis Vilniaus pilyje, tačiau ši egzuliantų institucinė „kelionė“ į LDK sostinę dar gerokai užtruko. 1658 m. Respublikos seimo konstitucijoje kaip Smolensko seimelių rinkimosi vieta nurodomas Lietuvos Kamenecas, o Starodubo seimelio – Lenkijoje esantys Kozenicės³¹. Tačiau šių metų Smolensko vaivadijos seimelis susirinko ne Respublikos seimo paskirtoje vietoje, bet Pilipave (Gardino paviete), o Starodubo pavieto seimelis – Pasvalyje (Upytės paviete)³². 1659 m. situacija vėl keitėsi, nes šių metų seimo konstitucijoje Smolensko seimelių vieta paskiriamas Gardinas,

²⁷ RACHUBA, Andrzej. Miejsca obrad sejmików Wielkiego księstwa Litewskiego w latach 1569–1794. *Парламентська структура уряду у системі дзяржаўнага кіравання Вялікага Княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай у XV–XVIII стагоддзях*. Навук. ред. С. Ф. Сокал, А. М. Янушкевіч. Мінск: БІП-С Плюс, 2008, s. 183–197; ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės naujųjų pavių seimelių vietos parinkimo ir įrengimo problema 1792–1794 metais..., p. 531–544.

²⁸ ZAKRZEWSKI, Andrzej. *Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI–XVIII w. Ustrój i funkcjonowanie: sejmik trocki*. Warszawa: Liber, 2000; KONIECZNA, Diana. *Ustrój i funkcjonowanie sejmiku brzeskolite-wskiego w latach 1565–1763*. Warszawa: DiG, 2013; JURGAITIS, Robertas. *Nuo bajoriškosios savivaldos iki parlamentarizmo. Vilniaus seimelio veikla 1717–1795 m.* Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, Parlamentarizmo istorijos tyrimų centras, 2016, p. 85–98.

²⁹ Istoriofrafijoje įsivėlė klaidingas teiginys, kad 1718 m. Starodubo pavieto bajorai į seimelį rinkosi Starodube. Žr.: PALKIJ, Henryk. *Sejmy 1736 i 1738 roku. U początków nowej sytuacji politycznej w Rzeczypospolitej*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2000, s. 109.

³⁰ Kazokams užėmus dalį Starodubo pavieto, jau po 1648 m. Starodubo pavieto bajorijai iškilo sunkumų seimelio veiklą organizuoti savame paviete. 1653 m. Respublikos seimas nurodė Starodubo reliaciniam seimeliui gegužės 21 d. susirinkti Čačerske (brus. *Чачэпск*). Žr.: Deklaracye Woiewodztw y Powiatów W. X. L. VL, t. IV, s. 203; *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego: spisy. T. IV: Ziemia smoleńska i województwo Smoleńskie XIV–XVIII wiek...*, s. 18.

³¹ Deklaracya Wielkiego Księstwa Litewskiego. VL, t. IV, s. 271.

³² 1658 06 15/25 Vilniaus vaivados M. Šachovskojaus pranešimas apie į Maskvą pasiųstus karaliaus Jono Kazimiero universalų dėl seimo sušaukimo nuorašus. *XVII a. vidurio Maskvos okupacijų Lietuvoje šaltiniai. T. II: 1655–1661 m. rusų okupacinės valdžios Lietuvoje dokumentai*. Sudarė E. Meilus. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2011, p. 561.

Starodubo seimelio vieta – Virbalis³³. 1662 m. Smolensko seimeliui Respublikos seimas paskyrė susirinkti Slanime, tačiau jau 1664 m. šio seimelio rinkimosi vieta tapo Vilnius. Galiausiai ši Smolensko vaivadijos seimelių „keliavimo“ praktika buvo pristabdyta, nes 1667 m. Respublikos seimo specialia konstitucija „Smolensko vaivadijos ir Starodubo seimeliai“ abiejų egzuliantų seimelių nuolatine susirinkimų vieta buvo įteisintas Vilnius, beje, nurodžius ir konkrečią vietą – Vilniaus pilį („w zamku Wileńskim“)³⁴.

Pastarojo meto Vilniaus pilių teritorijos kompleksiniai tyrimai atskleidė šio istorinio komplekso daugiafunkciškumą, radosi vienas kitas naujas šaltinis, susijęs su egzuliantų seimelių veikla. Lietuvos Metrikoje yra užfiksuota 1691 m. informacija apie duotą leidimą Smolensko vaivadijos seimeliams rinktis Vilniaus pilyje, pastate su kupolu, kuris stovėjo pakeliui iš Vilniaus katedros į arsenalą, priešais senąją pinigų kalyklą³⁵. Be to, turėjo būti sutvarkytas rūšys šios vaivadijos teismo kanceliarijos dokumentacijai saugoti. Greičiausiai pastatas su kupolu yra užuomina apie vieną iš išlikusių Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje buvusių bokštų³⁶. Ši gana iškalbinga užuomina liudija, kad XVII a. antrojoje pusėje egzuliantų seimeliams persikėlus į Vilnių buvo ieškoma jų veiklai tinkamos vietos Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje. Kita vertus, šis sumanymas greičiausiai nebuvo įgyvendintas³⁷, nes XVII ir XVIII a. sandūroje, Vilniui laipsniškai tampant egzuliantų politiniu centru, juos vis dar kankino kur kas žemiškesnės problemos dėl Smolensko vaivadijos kanceliarijos įrengimo. XVIII a. 2 dešimtmetyje buvo užfiksuotos iniciatyvos statyti egzuliantų teismams ir seimeliams skirtą pastatą Vilniuje, o 1718 m. planuota artimiausiu metu šiam reikalui surinkti 4 000 auksinų³⁸. Nežinia, kaip šis procesas vyko, tačiau 1747 m. Liubline išleistame politiniame kalendoriuje, apibūdinant Respublikos vaivadijas prie Smolensko vaivadijos,

³³ „Smolenskie w Grodnie, Starodubowskie w Wierzbolowie“. Žr.: Seymiki w Woiewodztwach y Powiatach zawoiewanych W. X. Litew. VL, t. IV, s. 316. Istoriografijoje esama nuomonių, kad Virbalyje Starodubo pavieta seimelio sesijos vyko 1657–1667 m. Žr.: MIŠKINIS, Algimantas. *Užnemunės miestai ir miesteliai* (serija „Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės“, t. 1). Vilnius: Kultūros paveldo centras, Kultūros paveldo institutas, 1999, p. 278.

³⁴ „<...> Woiewodztu Smolenskiemu, y Powiatowi Starodubowskiemu Seymiki w zamku naszym Wileńskim tak przedseymowe, iako Trybunalskie odprawować pozwalamy, y mieysce w zamku Wilenskim naznaczamy, wszystkie de securitate Seymików reassumuiąc konstytucye“. Žr.: Seymiki Woiewodztwa Smolenskiego y Starodubowskiego. VL, t. IV, s. 471.

³⁵ RAGAUSKAS, Aivas. Viešasis gyvenimas Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje XVIII a..., p. 103–104.

³⁶ Kuriam iš Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje buvusių bokštų norėta įrengti Smolensko vaivadijos kanceliarijos ir seimelių „būstinę“, tiksliau nustatyti padėtų senosios pinigų kalyklos lokalizavimas. Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje buvo keletas kalyklų, viena iš jų, prie kurios stovėjo išlikęs gynybinės sienos bokštas, buvo įsikūrusi pietinėje pilių teritorijos dalyje, karališkajame malūne. Žr.: REMECAS, Eduardas. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės monetų kaldinimas Vilniuje 1652–1653 m. *Vilniaus istorijos metraštis*, 2007, t. 1, p. 56–58. Tačiau Lietuvos Metrikoje minimą ovalų pastatą reikėtų lokalizuoti vadinamajame apvaliajame pilies, arba Tvardovskio, bokšte, kuris yra užfiksuotas ir J. G. M. Fürstenhoffo 1725–1737 m. plane. Žr.: KITKAUSKAS, Napoleonas. *Vilniaus pily: istorija, statyba, architektūra*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012, p. 33, 46.

³⁷ RAGAUSKAS, Aivas. Viešasis gyvenimas Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje XVIII a..., p. 104.

³⁸ „Na wystawienie dworu grodzkiego y izby w Wilnie seymikowey“. Starodubo pavieta bajorai turėjo skirti 3 000 auksinų. Žr.: LVIA, f. 8, ap. 1, b. 71, l. 69.

pažymima: „Pilies neturi, seimelis vyksta Vilniuje, kuriame renka po du pasiuntinius“³⁹. Smolensko vaivadijos egzulantų teismų kanceliarijos klausimą palietė ir 1768 m. Respublikos seimas: šiam reikalui jis priėmė specialią konstituciją, kuria įpareigojama Vilniuje pastatyti egzuliantams skirtą žemės ir pilies teismo kanceliariją⁴⁰, tačiau galiausiai LDK sostinėje toks administracinis pastatas taip ir nebuvo pastatytas.

Tradicine Smolensko vaivadijos seimelių susirinkimo vieta laipsniškai tapo Vilniaus šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia (toliau – Bernardinų bažnyčia) ir bernardinų vienuolynas. Tenka pripažinti, kad egzulantų seimelių XVIII a. aktuose⁴¹, Smolensko vaivados universaluose⁴² arba kituose dokumentuose neretai nurodoma abstrakti tradicinė seimelių posėdžių vieta, ir dėl to neabejotinai sunkiau lokalizuoti atskiras sesijas. Tiesa, kai kuriuose Smolensko vaivadijos seimelių dokumentuose kaip posėdžių vieta nurodoma Bernardinų bažnyčia⁴³. Vis dėlto ganėtinai dažnai fiksuojama kur kas tikslesnė seimelių vieta: Smolensko vaivadijos seimeliai dažniausiai rinkdavosi bernardinų vienuolyno refektoriuje⁴⁴, o Starodubo pavieto seimelis – vienoje iš Bernardinų bažnyčios koplyčių⁴⁵.

³⁹ *Kalendarz polityczny na rok P[auński] 1747, w Liublinie.*

⁴⁰ „Więc Kancellarye Ziemskey y Grodzkiey te goż Woiewodztwa, y Powiatu w Wilnie erygowane“. Žr.: Postanowienie Kancellaryi Ziemskey y Grodzkiey, dla Woiewodztwa Smoleńskiego y Powiatu Starodubowskiego. *VL*, t. VII, s. 394.

⁴¹ „Na seymiku antecomicyalnym *in solito consiliorum loco* w Wilnie“ (žr.: 1724 08 21 Smolensko seimelio instrukcija. *BNIA*, f. 1722, ap. 1, b. 91, l. 200v.); „*in loco consiliorum solito*“ (žr.: 1733 01 16 Smolensko seimelio instrukcija. *LVIA*, f. 21, ap. 1, b. 91, l. 49–50v.).

⁴² Smolensko vaivada P. Cetneris egzuliantams savo universalu nurodė į Smolensko vaivadijos elekcinį seimelį atvykti 1729 m. vasario 8 d. „*in loco consiliorum solito* w Wilnie“. Žr.: 1728 07 17 Smolensko vaivados P. Cetnerio universalas. *LVIA*, f. 21, ap. 1, b. 86, l. 611–612.

⁴³ „...do kościoła Jch Xiąży Bernardynów z niektoremi tylko osobami ziechawszy“. Žr.: 1758 02 06 Starodubo pavieto bajorų manifestas. *LVIA*, f. 21, ap. 1, b. 115, l. 70–71v. Kartais istoriografijoje netiksliai nurodoma, kad Smolensko seimelis Bernardinų bažnyčioje rinkdavosi tik nuo 1764 m. Žr.: SZCZYGIELSKI, Wojciech. *Referendum trzeciomajowe...*, s. 316.

⁴⁴ „...*in loco solito* do refrektarza wieliebnych Ich Oyców Bernardynów zasiadali“ (žr.: 1723 02 08 Smolensko vaivadijos bajorų manifestas. *LVIA*, f. 21, ap. 1, b. 80, l. 63–64v.); „...w Wilnie WOO Bernardynów *ad locum* seymikowania *solitum*“ (žr.: 1727 02 03 Smolensko seimelio kredensas. *LVIA*, f. 21, ap. 1, b. 85, l. 66–67v.); „...na mieyscu seymikowania w refrektarzu Wilnie ichm Xiąż Bernardynów manifestowaliśmy się“ (žr.: 1743 02 04 Smolensko vaivadijos bajorų manifestas. *LVIA*, f. 21, ap. 1, b. 98, l. 93–94v.); „...do miasta JKMc Wilna do refrektarza WW OO Bernardynów konwentu Wileń[skiego]“ (žr.: 1755 02 03 Smolensko vaivadijos bajorų manifestas. *LVIA*, f. 21, ap. 1, b. 110, l. 64–65v.); „Iż my obywatelę prześwietnego wojew[odztwo] smoleń[skiego] zjehawszy *ad locum consiliorum* obrad naszych w mieście JKMc Wilnie w refrektarzu JXX. Bernardynów“ (žr.: 1768 02 08 Smolensko seimelio kredensas. *LVIA*, f. 20, ap. 1, b. 14, l. 146v.); „...*in solito consiliorum loco* w mieście JKM Wilna w refrektarzu w Bogu Przewielebnych Jchmcw Xiąży Bernardynów“ (žr.: 1770 02 05 Smolensko seimelio kredensas. *LVIA*, f. 20, ap. 1, b. 15, l. 1909–1912).

⁴⁵ „...na seymik gromniczny *per electione ad locum konsilij et electioni* do kościoła i kaplicy JXX Bernardynów wilenskich zgrupowali się“ (žr.: 1754 02 04 Starodubo pavieto bajorų manifestas. *LVIA*, f. 21, ap. 1, b. 109, l. 60–61); „...*ad locum solitum* seymikowania do kaplicy Oyców Xiąży Bernardynów w mieście JKMc Wilnie na seymik antecomitalny zebrani i zgrupowani“ (žr.: 1760 08 25 Starodubo pavieto bajorų manifestas. *LVIA*, f. 21, ap. 1, b. 117, l. 575–575v.); *Dyaryusze sejmowe z wieku XVIII*. Wyd. W. Konopczyński. Warszawa, 1911, t. I, s. 367.

Naujausi Bernardinų bažnyčios ir vienuolyno tyrimai atskleidė, kad refektorius XVIII a. pirmojoje pusėje buvo viena iš labiausiai apleistų konvento erdvių, tačiau infrastruktūros aspektu – bene tinkamiausia Smolensko vaivadijos seimelio posėdžiams, nes šalia buvo sena virtuvė, „slapta vieta“ (tualetas). Tik XVIII a. 7–8 dešimtmečiuose atlikti vienuolyno refektoriaus atnaujinimo darbai vaizdą kiek pakeitė⁴⁶, tačiau patalpos erdvinė struktūra ir tūris išliko nepakitę iki šiol (1 il.). Beje, naujausi Gardino vienuolynų kronikų tyrimai atskleidė įdomų faktą: Gardino bernardinų vienuolyne, kuris buvo netoli Senosios pilies, Gardino pavieto seimelio posėdžiai pagal seną paprotį vykdavo taip pat refektoriuje arba vienoje iš celių⁴⁷. Kiek sudėtingiau nustatyti, kurioje Bernardinų bažnyčios koplyčioje XVIII a. viduryje galėjo vykti Starodubo pavieto seimelio posėdžiai, nes seimelio dokumentuose ji tiksliau neįvardijama. Vis dėlto Bernardinų bažnyčios erdvių analizė leidžia spėti, kad egzulantų posėdžiai greičiausiai vyko vienoje iš dviejų didesnių koplyčių⁴⁸. 1730 m. aplinkybės rodo, kad Starodubo pavieto seimelio sesija prasidėjo Šv. Mykolo koplyčioje, kai į ją tų metų vasario 6 d. 9 val. susirinko šio pavieto egzuliantai⁴⁹, taigi tikėtina, kad šioje koplyčioje vyko ir kitos seimelio sesijos.

Vis dėlto esama duomenų ir apie netradicines Smolensko vaivadijos seimelių veiklos vietas. Smolensko vaivadijos seimeliai, kaip ir Vilniaus vaivadijos seimelis⁵⁰, išimtiniais atvejais susirinkdavo LDK Vyriausiojo tribunolo rūmuose. Istoriofografijoje jau pastebėta, kad 1741 m. Starodubo tribunolinis seimelis rinkosi būtent šioje vietoje⁵¹, tačiau periodinės spaudos informatyvioje žinutėje užfiksuota netradicinė šio seimelio vieta (lot. *non in solito loco*)⁵². Panašiai susiklostė ir renkant deputatus į LDK Vyriausiąjį tribunolą 1742 m. Starodubo pavieto skilusiame seimelyje. Kiek žinome iš gausių į Vilniaus pilies teismo knygas įrašytų Starodubo pavieto bajorų manifestų, 1742 m. vasario 5 d. prasidėjusiame tribunoliniame seimelyje, kurio direktoriumi buvo išrinktas Starodubo seniūnas Jonas Antanas Koscieša Žaba, renkant deputatus iškilo problema dėl tikrųjų egzulantų

⁴⁶ 1761–1763 m. ir 1775 m. remonto metu refektoriuje buvo nugriauta senoji hipokaustinė krosnis ir pastatyta nauja koklinė, iškirsti nauji langai, atlikti kiti atnaujinimo darbai (žr.: JANONIENĖ, Rūta. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*. [Vilnius]: Aidai, 2010, p. 321–322). Dabar ši patalpa yra Vilniaus dailės akademijos gotikinė salė.

⁴⁷ PAULOUSKAYA, Hanna. *Grodzieńskie kroniki klasztorne XVII i XVIII wieku. Formy gatunkowe i aspekty komunikacyjne*. Warszawa: DiG, 2016, s. 124.

⁴⁸ XVIII a. antrosios pusės Bernardinų bažnyčios plano rekonstrukcija rodo, kad pietinėje pusėje buvo įrengtos Šv. Mykolo, Šv. Florijono ir Šv. Petro iš Alkantaros koplyčios, tačiau paskutinė buvusi gerokai mažesnė ir 1771 m. paversta bernardinų oratorija. Žr.: JANONIENĖ, Rūta. *Bernardinų bažnyčia ir konventas...*, p. 160, 298–299.

⁴⁹ „O godzinie dziewiątej *retrogradi* z refektarza do kaplicy ś[więteg]o Michała na starodubowski sejmik nad godzinę niewziąwszy czasu <...>“ (žr.: Z Wilna die 12 februarii anno 1730. AGAD, AR, dz. XXXIV, Nr. 335, k. 1–2). Už šią nuorodą dėkoju kolegai A. Ragauskui.

⁵⁰ JURGAITIS, Robertas. Gdzie odbywały się obrady sejmiku wileńskiego w latach 1717–1795? *Przegląd nauk historycznych*, 2017, R. XVI, Nr. 2, s. 249–252.

⁵¹ JURGAITIS, Robertas. *Nuo bajoriškosios savivaldos iki parlamentarizmo...*, p. 90.

⁵² „...Seymik Starodubowski *non in solito loco*, ale w izbie sędowej Trybunalskiey <...>“. Žr.: Z Wilna d. 12. Febr. *Kuryer Polski*, 1741, Num. CCXX.

1 il. Vilniaus dailės akademijos gotikinė salė (buvęs Vilniaus bernardinų vienuolyno refektorius). 2019 m. R. Jurgaičio nuotrauka

(lenk. *prawdziwych exulentów*) statuso traktuotės. Nors deputatais buvo išrinkti Starodubo pavietai pilies teismo teisėjai Ignas Vainilavičius ir Naugarduko vaivadijos rotmistras Mykolas Kšyšylovskis, kita Starodubo pavietai bajorų dalis su Bresto vaivadijos taurininku Jonu Pšezdzeckiu ir Starodubo pavietai stovyklininku Mykolu Savanevskiu priešakyje susirinko tradicinėje šio pavietai seimelių vietoje – Bernardinų bažnyčioje. Nors pastarojoje tribunolinio seimelio sesijoje, kuriai pirmininkavo Starodubo pavietai vaivada Antanas Stravinskis, deputatais į LDK tribunolą ir buvo išrinkti minėti asmenys, dėl to jie sulaukė J. A. K. Žabos šalininkų kaltinimų Starodubo tribunolinio seimelio suskaldymu siekiant privačių tikslų. Kad ir kaip ten būtų buvę, šiame kontekste svarbiausia išlieka šio seimelio vietos klausimo traktuotė, tad susiduriame su dviem konkuruojančiomis sampratomis. Įdomu tai, kad viename iš manifestų akcentuojama tradicinė Starodubo pavietai seimelio vieta – Vilniaus Žemutinė pilis⁵³, taigi akivaizdu, kad buvo siekiama įrodyti Bernardinų vienuolyno ir bažnyčios bei LDK Vyriausiojo tribunolo rūmų buvimą toje pačioje pilių

⁵³ „...*ad solitum conciliorum locum* na seymik gromniczny do zamku JegoK Wilna <...>“. Žr.: 1742 02 05 Starodubo pavietai bajorų manifestas. LVIA, f. 21, ap. 1, b. 97, l. 176–177v.

teritorijoje. Kitos grupuotės manifešte pabrėžiama konkreti seimelio sesijos vieta – LDK Vyriausiojo tribunolo rūmai, netgi siekiama įrodyti, kad seimelio sesija prasidėjo aikštėje priešais šios institucijos pastatą⁵⁴. Suprantama, kad konkuruojančių grupuočių argumentai tikriausiai buvę ir kiek pastiprinti, tačiau faktas apie Starodubo tribunolinio seimelio sesijos pradžią LDK Vyriausiojo tribunolo rūmuose nekelia abejonių.

Kadangi net dviejų egzuliantų seimelių rinkimasis Bernardinų bažnyčioje ir vienuolyne kėlė gana nemažai problemų, 1764 m. Varšuvos konvokacinis seimas priėmė specialią konstituciją „Smolensko ir Starodubo seimeliai“⁵⁵, kuria kaip Starodubo pavieto seimelių vieta buvo įteisintas prie Aušros vartų esantis basųjų karmelitų vienuolynas („u XX. Karmelitów Bosych Wileńskich pod Ostrą Bramą“), Smolensko vaivadijos seimeliams paliekant tradicinę vietą Vilniaus bernardinų vienuolyne („u XX. Bernardynów Wileńskich“). Galime įžvelgti, kad minėtoje konstitucijoje akcentuojamos dvi priežastys, kodėl Starodubo pavieto seimeliui skiriama nauja susirinkimų vieta: iki tol 1) egzuliantų seimeliai vykdavo vienoje vietoje ir 2) darydavo žalą vienas kito veiklai. Tad buvo atkreiptas dėmesys tiek į infrastruktūrines, tiek į jų nulemtas egzuliantiškųjų institucijų funkcionalumo problemas, o toks Respublikos seimo aprobuotas Smolensko ir Starodubo seimelių vietų „išskyrimas“ turėjo padėti užtikrinti jų veiklos efektyvumą.

Šiame kontekste vertėtų kiek patikslinti istoriografijoje eksploatuojamą teiginį apie Starodubo pavieto seimelio rinkimosi vietą nuo 1764 m. Vilniaus šv. Teresės bažnyčioje⁵⁶, nes tai nebuvo akcentuojama nei minėtoje Respublikos seimo konstitucijoje, nei pačių egzuliantų. Tiesa, prie Aušros vartų esanti Šv. Teresės bažnyčia ir basųjų karmelitų vienuolynas sudarė vientisą kompleksą, todėl tenka pripažinti, kad tokiai interpretacijai atsirasti buvo pagrindo. Tačiau ieškant konkretnės patalpos, kurioje vykdavo Starodubo pavieto seimelio posėdžiai 1764–1777 m. laikotarpiu, vertingos informacijos suteikia išlikę seimelio dokumentai. Šio laikotarpio Starodubo pavieto seimelio instrukcijose, kredensuose (pvz., 1769⁵⁷, 1775 m.⁵⁸), šio pavieto egzuliantų manifeštuose (pvz., 1775 m.⁵⁹) neretai gana tiksliai nurodoma, kad seimelio posėdžiai vykdavo basųjų karmelitų vienuolyno refektoriuje. Kiek yra žinoma, Vilniaus basųjų karmelitų refektoriuje, kuris

⁵⁴ „Na płacu przed izbą sądowey Trybunału Główny WXLitt <...>“. Žr.: 1742 02 05 Starodubo pavieto bajorų manifestas. LVIA, f. 21, ap. 1, b. 97, l. 173–173v.

⁵⁵ Seymiki Smoleńskie y Starodubowskie. VL, t. VII, s. 90.

⁵⁶ *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego: spisy. T. IV: Ziemia smoleńska i województwo Smoleńskie XIV–XVIII wiek...*, s. 20.

⁵⁷ Žr.: „...ad locum consiliorum obrad naszych w mieście Jego Królewskiey Mości Wilnie w refektarzu Jch w Xiąży Karmelitów Bossych“ (žr.: 1769 02 06 Starodubo seimelio kredensas. LVIA, f. 20, ap. 1, b. 15, l. 1691–1694); „...ad locum consiliorum obrad naszych w mieście Jego Królewskiey Mości Wilnie w refektarzu Jch w Xiąży Karmelitów Bossych“ (žr.: 1769 02 06 Starodubo seimelio kredensas. LVIA, f. 20, ap. 1, b. 15, l. 1695–1698).

⁵⁸ „...zjehawszy ad locum consiliorum obrad naszych w miescu JKMcI Wilnie w refektarzu JXX. Karmelitów bosych“. Žr.: 1775 02 06 Starodubo seimelio kredensas. LVIA, f. 21, ap. 1, b. 133, l. 108–108v.

⁵⁹ „...w Wilnie w refektarzu JXX. Bernardynów determinowane“. Žr.: 1775 02 06 Smolensko vaivadijos bajorijos manifestas. LVIA, f. 21, ap. 1, b. 133, l. 110–111v.

2 il. *Viešbučio „Domus Maria“ valgomasis (buvęs Vilniaus basųjų karmelitų vienuolyno refektorius). 2019 m. R. Jurgaičio nuotrauka*

buvo įsikūręs pirmame aukšte netoli virtuvės, buvo U formos stalas, šioje stačiakampio formos patalpoje būdavo atliekamos vienuolių religinės praktikos⁶⁰, tačiau negausiems Starodubo pavietai seimelio posėdžiams rengti tai buvo viena tinkamiausių vietų⁶¹ (2 il.).

Jau XVIII a. pirmojoje pusėje buvo keliamas egzuliantų seimelių iškėlimo iš LDK sostinės klausimas. Nors tokių pasiūlymų galėtume rasti ne vieno LDK seimelio instrukcijose, paradoksaliausiai atrodo pačių egzuliantų noras turėti kitas seimelių veiklos vietas. Antai 1746 m. seime šį klausimą iškėlė Smolensko vaivadijos seimelio pasiuntinys Tadas Eidziatavičius⁶². 1748 m. Varšuvos seime Starodubo seimelio pasiuntinys Jonas Liutauras Chreptavičius savo projekte „Egzuliantiškųjų vaivadijų seimeliai“ siūlė iš

⁶⁰ RAČIŪNAITĖ, Tojana. *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*. [Vilnius]: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003, p. 98.

⁶¹ Buvęs Vilniaus basųjų karmelitų vienuolyno refektorius dabar yra viešbučio „Domus Maria“ (Aušros Vartų g. 12, Vilnius) valgomasis (plotas 80 m²).

⁶² *Dyaryusze sejmowe z wieku XVIII*. Wyd. W. Konopczyński. Warszawa, 1912, t. II, s. 139, 141; *Urządniccy Wielkiego Księstwa Litewskiego: spisy. T. IV: Ziemia smoleńska i województwo Smoleńskie XIV–XVIII wiek...*, s. 19.

Vilniaus egzulantų seimelius perkelti į kitas vietas: Smolensko vaivadijos seimelį – į Kauno paviatę esantį Alvitą (dab. Vilkaviškio r.), o Starodubo seimelį – į Gardino paviatę esančią Ašiužą (brus. *Гожа*)⁶³. Galiausiai į šiuos pavienius, tačiau nuolat pasikartojančius pasiūlymus buvo atsižvelgta, ir XVIII a. antrosios pusės politinėse projekcijose jie įgavo konkrečių sprendimų pavidalą.

Smolensko vaivadijos egzulantų institucinis „turizmas“

Istoriografijoje neliko nepastebėtas Smolensko vaivadijos seimelių iškėlimas iš Vilniaus, tiesa, tyrimuose kiek įvairuoja jo chronologija (diapazonas paprastai esti 1776–1778 m.⁶⁴). Akivaizdu, jog skirtinga chronologija atsirado tik dėl to, kad buvo akcentuojama teisinė arba faktinė šio reiškinių pusė, tačiau įvykęs Smolensko vaivadijos kanceliarijos perkėlimas iš Vilniaus į Alytų 1777 m. viduryje⁶⁵ nekelia jokių abejonių. Smolensko vaivadijos seimelių perkėlimo į Trakų vaivadiją klausimas savo ruožtu svarstytinas kiek platesniame kontekste. A. Zakrzewskis, išsamiau tyrinėjęs LDK seimelių reformų įgyvendinimo problemas XVIII a. antrojoje pusėje, išskyrė keletą svarbių tendencijų. Pirmiausia kito LDK seimelių geografija. Antra, buvo didinamas kai kurių seimelių pasiuntinių skaičius. Galiausiai reforma buvo nukreipta ir į kai kuriuos procedūrinius seimelių veiklos aspektus⁶⁶. Neabejotina, kad didžiausią poveikį LDK seimelių geografijai turėjo Rusijos teritorinės pretenzijos. Po pirmojo Respublikos padalijimo, ieškodama pastovios seimelių susirinkimo vietos, nemaža problemų turėjo Oršos, Polocko, Rečycos pavietų bajorija. Kitas veiksnys, skatinęs LDK seimelių geografijos pokyčius, buvo LDK išdininko Antano Tyzenhauzo politinės kombinacijos ir siekiai savo įtakon pajungti

⁶³ „Dogadzając zaś *desideriis* smoleńskiego województwa i starodubowskiego powiatu, *ad instantiam* urodzonych posłów tegoż województwa i powiatu postanawiamy, żeby odtąd już wszelkie sejmiki nie w Wilnie, lecz ob *majorem commoditatem* sejmikowania sejmik województwa smoleńskiego w miasteczku Olwicie w powiecie kowieńskim, a powiatu starodubowskiego w dobrach eksulanckich, w miasteczku Hoży, w powiecie grodzieńskim leżących, bywały“. Źr.: Sejmiki województw eksulanckich. *Dyaryusze sejmowe z wieku XVIII...*, t. I, s. 367.

⁶⁴ KOŚCIAŁKOWSKI, Stanisław. *Antoni Tyzenhauz podskarbi nadworny litewski...*, t. I, s. 115; ŠAPOKA, Adolfas. *Raštai. T. 2: Lietuva Reformų seimo metu. Iki 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijos*. Parengė R. Jurgaitis, R. Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2008, p. 175.

⁶⁵ Periodinėje spaudoje užfiksuota Smolensko žemės teismo perkėlimo į Alytų data – 1777 m. liepos 24 d. (žr.: Z Wilna d. 2. Sierpnia. *Gazety Wileńskie*, 1777 VIII 02, Nr. XXI). Viena iš Smolensko žemės teismo knygų pradedama pabrėžiant: „Protokół do zapisywania spraw potocznych w ziemstwie w[ojewó]dztwa smolen[skiego] za pisarstwa WJ pana Tadeusza Eydziatowicza, a za regencyi Jmc pana Marcina Wilczyńskiego po przeniesieniu kancelaryi z Wilna do Olity roku 1777 miesianca Augusta pierwszego dnia“ (žr. *LVIA*, f. 334, ap. 1, b. 8, l. 1).

⁶⁶ ZAKRZEWSKI, Andrzej. Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego epoki stanisławowskiej (do 1788 r.). Zmiany w ustroju i funkcjonowaniu. *Ziemie północne Rzeczypospolitej Polsko-Litewskiej w dobie rozbiorowej 1772–1815*. Pod redakcją M. Biskupa. Warszawa–Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1996, s. 59–62.

kuo daugiau seimelių ir drauge susilpninti konkurentų politinę įtaką. Tad būtent šiais sumetimais Smolensko ir Starodubo egzuliantų seimeliai buvo perkelti į Trakų vaivadijai priklausančias vietas – Alytų ir Žiežmarius⁶⁷. Gerai žinomi ir LDK išdininko A. Tyzenhauzo siekiai suaktyvinti karališkųjų ekonomijų miestų ekonominį vaidmenį, tad egzuliantų seimelių perkėlimas galėjęs turėti ir svarbią ekonominę potekstę⁶⁸. 1778 m. vasarį paskirtose naujose vietose pirmą kartą į tribunolinius seimelius susirinkę egzuliantai⁶⁹ išrinko specialiuosius pasiuntinius, kurie, nuvykę pas valdovą, turėjo padėkoti už dėmesingumą ir naujų vietų seimeliams paskyrimą, o periodinė spauda skaitytoją skubėjo įtikinti, kad tai buvo kur kas geresnės vietos nei Vilnius⁷⁰.

Smolensko vaivadijos seimelis po „išsikėlimo“ iš Vilniaus dažniausiai rinkdavosi Alytaus parapijėje Šv. Jono Krikštytojo bažnyčioje⁷¹, ir ši vieta dažniausiai būdavo įvardijama kaip tradicinė egzuliantų bajorijos susirinkimų vieta⁷². Starodubo pavieto seimelį iškėlus iš Vilniaus, šio pavieto bajorija paprastai rinkdavosi Žiežmariuose⁷³, tradicinėje seimelio veiklos vietoje parapijėje Šv. apaštalo Jokūbo bažnyčioje, o apie kitas šio seimelio vietas laikotarpiu iki Ketverių metų seimo veiklos pradžios pirminiuose šaltiniuose nepavyko užfiksuoti. Įdomu tai, kad minėtos tradicinės egzuliantų seimelių vietos galutinai buvo įteisintos tik Respublikos seimo 1791 m. konstitucijoje⁷⁴ ir tai, matyt, išprovokavo vienas

⁶⁷ Ten pat, p. 60.

⁶⁸ KOŚCIAŁKOWSKI, Stanisław. *Antoni Tyzenhauz podskarbi nadworny litewski...*, t. I, s. 99; *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego: spisy. T. IV: Ziemia smoleńska i województwo Smoleńskie XIV–XVIII wiek...*, s. 21. Šalia kitų LDK seimelių – Bresto, Gardino, Šiaulių, kurie rinkdavosi karališkųjų ekonomijų teritorijose, Smolensko vaivadijos seimelis, perkeltas į Alytaus ekonomijos teritoriją, pateko į vadinamųjų *ekonominių seimelių* kategoriją. Žr.: SZCZYGIELSKI, Wojciech. *Referendum trzeciomajowe...*, s. 316.

⁶⁹ LDK tribunolinių seimelių susirinkimo laikas buvo numatytas 1778 m. vasario 9 d. Žr.: *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego 1697–1794: spis*. Pod redakcją A. Rachuby, opracowali A. Rachuba, P. P. Romaniuk. Warszawa: DiG, 2004, s. 335.

⁷⁰ „...widocznie tym czasem pokazuje, że zręczność i przyległość tych miejsc obywatelom daleko jest lepszą niżeli było Wilno“. Žr.: *Z Olity dnia 4 lutego. Suplement do Gazet Grodzienskich*, 1778 04 16, Nr. XVI.

⁷¹ Alytaus parapiinė bažnyčia nuo jos pastatymo 1524 m. dešiniajame Nemuno krante turėjo tris titulus – Šv. Jono Krikštytojo, Švč. Mergelės Marijos ir Šv. Mikalojaus, tačiau dažniausiai buvo įvardijama pirmuoju. 1810 m. gaisro metu sudegus, ji buvo atstatoma Alytaus klebono Liudviko Kaminskio iniciatyva, ir 1818 m., pastačius mūrinę bažnyčią, jo atminimui gavo Šv. Liudviko vardą. Žr.: ŠMIGELSKAITĖ-KALAŠNIKO-VIENĖ, Anelė. *Alytaus Šv. Liudviko bažnyčios ir parapijos istorija*. Vilnius: Alytaus kraštotyros muziejus, Petro ofsetas, 2009, p. 18, 33.

⁷² Tačiau dalyje seimelio dokumentų užfiksuota tik vietovė, tiksliai veiklos vieta nenurodyta: „...do Miasta JKMcI Olity *tanquam ad solitum consiliorum locum*“. Žr.: 1789 02 29 Smolensko seimelio kredensas. *LVIA*, f. 334, ap. 1, b. 4, l. 353.

⁷³ „...na mieysce seymikowania do Miasta JKmci Żyżmor zgromadzeni“ (žr.: 1781 02 05 Starodubo seimelio kredensas. *LVIA*, f. 21, ap. 1, b. 138, l. 326). Paskutinė Starodubo seimelio sesija taip pat vyko Žiežmariuose: „...my obywatele pttu Starod[ubowskiego] zgromadziwszy się do miasta Żyżmor“ (žr.: 1794 05 08 Starodubo seimelio lauda. *LVIA*, f. 20, ap. 1, b. 39, l. 1010–1010v.; BRILIAUSKAS, Juozas; TAMOŠIŪNAS, Gediminas. *Žiežmariai*. Kaišiadorys: Kaišiadorių etninės kultūros centras, Morkūnas ir Ko, 1998, p. 32).

⁷⁴ *Rozkład woiewództw, ziem, i powiatów, z oznaczeniem miast, a w nich mieysc konstytucyinych dla seymików w prowincyach Koronnych i Wielkiego Xięstwa Litewskiego*. *VL*, t. IX, s. 333; KRIEGSEISEN, Wojciech. *Sejmiki Rzeczypospolitej szlacheckiej w XVII i XVIII wieku*. Warszawa: Wydawn. Sejmowe, 1991, s. 267.

kitas netradicinis Smolensko vaivadijos seimelių vietų pasirinkimo atvejis. Antai esama duomenų, kad 1790 m. vasario 8–9 d. Smolensko vaivadijos deputatai į LDK Vyriausiąją tribunolą Alytuje buvo renkami, kaip ne kartą buvo užfiksuota šio seimelio dienoraštyje, sesijai vykstant „w zamku“⁷⁵. Kadangi pilies šiame mieste nebuvo⁷⁶, galima spėti, kad bajorija susirinko specialiai Smolensko vaivadijos teismams ir seimelių posėdžiams įrengtoje patalpoje (pastate) arba viename iš Alytaus ekonomijos dvaro pastatų⁷⁷. Greičiausiai realesnis yra pirmasis variantas, nes jau 1775 m. Varšuvos ekstraordinarijame seime priimta konstitucija iki tol buvusi Trakų vaivadijos teismų alternata iš Merkinės buvo perkelta į Alytų⁷⁸, tad čia teismų veiklai skirta infrastruktūra jau turėjusi būti sukurta arba bent jau pradėta kurti. Tai galėjo būti įgyvendinta LDK išdininkui A. Tyzenhauzui vykdant radikalias infrastruktūros pertvarkas Alytuje XVIII a. 8 dešimtmetyje ir siekiant šį miestą sustiprinti kaip Alytaus ekonomijos administracinį centrą. Kita vertus, esama kiek vėlesnės informacijos apie prie Alytaus rotušės iki XVIII a. pabaigos egzistavusį didelį mūrinį namą, kuriame vykdavo egzuliantų seimelių sesijos ir teismai⁷⁹. Tad šis kontekstas, nors ir reikalingas išsamesnių tyrimų, liudija apie Smolensko vaivadijos kanceliarijai, seimelio veiklai būtinos infrastruktūros Alytuje sukūrimą.

Paskutiniaisiais Respublikos gyvavimo metais LDK egzuliantams, renkantis seimelių veiklos vietas, teko patirti naujų išbandymų. Kaip pažymėjo R. Šmigelskytė-Stukienė, 1793 m. vykstant priešseiminiam seimeliams, Smolensko ir Starodubo seimeliai rinkosi

⁷⁵ 1790 m. Smolensko vaivadijos seimelio dienoraštyje net du kartus užfiksuota tiksli šio seimelio veiklos vieta: „...do Olity mieysce na obrady tegoż w[o]jewódtw[a] wyznaczone w zamku JKmc“, „do zamku JKmc w Olicie“. Žr.: 1790 02 [09] Smolensko seimelio dienoraštis. *LVIA*, f. 334, ap. 1, b. 4, l. 457.

⁷⁶ Alytuje tvirtovė buvo pradėta statyti tik carinės imperijos laikais, XIX a. pabaigoje. Žr.: ŽEPKAITĖ, Regina. Alytaus istorijos vingiai XIX amžiuje – XX amžiaus pradžioje. *Alytaus istorinė raida*. Sudarė R. Žepkaitė. Vilnius: Eugrimas, 2004, p. 31.

⁷⁷ Alytaus ekonomijos administraciniame centre Alytaus dvare buvo net keletas didesnių pastatų, galėjusių tiktai bajorijai susirinkti. Antai 1649 m. Alytaus ekonomijos dvaro ir palivarkų aprašyme (revizijoje) minimi didelis senas (lenk. *dom wielki stary*) namas ir 2 dideli namai (lenk. *dom wielki*). Žr.: JURGINIS, Juozas. *Alytaus ekonomijos dvarų pastatai 1649 metais (Acta Historica Lituanica VIII)*. Vilnius: LTSR MA Istorijos institutas, 1972, p. 14–16, 41–43; TOTORAITIS, Jonas. *Sūduvos Suvalkijos istorija*. Marijampolė: Piko valanda, 2003, d. I, p. 311.

⁷⁸ Repartyce Sądow Żmudzkich, Trockich, y Oszmiańskich. *VL*, t. VIII, s. 391. Nesuvokus teismų alternatos principo, istoriografijoje įsivėlė klaidingas teiginys apie 1775 m. įvykusį teismų perkėlimą iš Trakų ir Merkinės (plg. *Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym*. Opisana przez M. Balińskiego, T. Lipińskiego. Warszawa: Nakł. i Druk. S. Orgelbranda Synów, 1886, t. IV, s. 281; MIŠKINIS, Algimantas. *Užnemunės miestai ir miesteliai...*, p. 315). Pirmasis į šią istoriografijoje įsivėlusią klaidą atkreipė dėmesį A. Tyla. Žr.: TYLA, Antanas. Alytaus magdeburginio miesto padėtis ir raida XVI–XVIII a. ir jų refleksija istoriniuose šaltiniuose. *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai. T. IV: Alytus*. Sudarė A. Tyla. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2006, p. 13.

⁷⁹ „Najprzód w Ratuszu, a potem w tym wielkim domu odbywały się sejmiki, posiedzenia, obrady i sądy, exulantów“ (žr.: MORAWSKI, Stanisław. *Od Merecza do Kowna. Gawęda pustelnika. Teka Wileńska*, 1858, Nr. 4, s. 84). Vertimą į lietuvių kalbą žr.: MORAVSKIS, Stanislovas. *Iš visur po truputį. I dalis: Nuo Merkinės iki Kauno. Atsiskyrėlio gavenda*. Parengė ir iš lenkų kalbos vertė R. Griškaitė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009, p. 286. Tiesa, S. Moravskio minimų egzuliantų seimelių sesijų rotušėje – bent jau XVIII a. antrojoje pusėje – nepavyko užfiksuoti.

netradicinėse vietose; prie to prisidėjo LDK generalinė konfederacija, 1793 m. gegužės 3 d. priėmusi sprendimą ir nurodžiusi, kur turi susirinkti Smolensko vaivadijos egzuliantai⁸⁰. Smolensko vaivadijos egzuliantai kartu su Kauno ir Prienų pavietų bajorais 1793 m. gegužės 27 d. susirinko į jungtinio priešseiminio seimelio sesiją Kaune⁸¹. Šis seimelis vyko tradicinėje Kauno pavieto seimelių veiklos vietoje⁸² – Kauno bernardinų šv. Jurgio bažnyčioje⁸³. Starodubo pavieto bajorai kartu su Ukmergės pavieto bajorais 1793 m. gegužės 27 d. susirinko į priešseiminį seimelį Ukmergėje⁸⁴ ir, kiek žinome iš jame priimtose instrukcijos ir kredenso, seimelis vyko pilyje⁸⁵. Akivaizdu, kad šios naujos ir tik tam kartui egzuliantų seimeliams paskirtos vietos bei Starodubo pavieto seimelio prišliejimas prie Kauno ir Ukmergės pavietų seimelių rodė norą sustiprinti konfederatų pozicijas.

Galiausiai pažymėtina, kad nebuvo užmirštas LDK egzuliantų seimelių iškėlimas iš Vilniaus ir egzuliantai kartas nuo karto reikalavė sugrąžinti juos į LDK sostinę. Antai 1782 m. rugpjūčio 19 d. priešseiminiame Starodubo seimelyje egzuliantai reikalavo perkelti seimelį į Vilnių – tradicinę ir konstitucijomis įteisintą vietą⁸⁶, o 1788 m. Starodubo instrukcijoje dėl Starodubo pavieto seimelio buvo pateiktos perkėlimo iš Žiežmarių į Vilnių arba Uteną alternatyvos⁸⁷. Vis dėlto šiuos pavienius egzuliantų reikalavimus nustelbė XVIII a. paskutiniaisiais dešimtmečiais vykdyta valstybės modernizavimo programa ir kur kas reikšmingesnės reformos.

⁸⁰ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. 1792–1793 m. Kauno pavieto konfederacija. *Kauno istorijos metraštis*, 2004, t. 5, p. 260–261.

⁸¹ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792–1793 metais...*, p. 226–227.

⁸² „...zgromadziwszy się do Miasta JKMc Kowna, na mieyscie seymikowania zwyczajnym“ (žr.: 1793 05 27 Kauno, Prienų pavietų ir Smolensko vaivadijos seimelio kredensas. LVIA, f. 162, ap. 1, b. 17, l. 539; *Akta sejmiku kowieńskiego z lat 1733–1795*. Wydała M. Jusupović. Warszawa: Instytut Historii PAN, Neriton, 2019, s. 506.

⁸³ Apie Kauno seimelių vietą XVIII a. ir konkuruojančias iniciatyvas tarp Kauno pilies ir Kauno bernardinų šv. Jurgio bažnyčios plačiau žr.: ŠAPOKA, Adolfas. Bajoriškoji „demokratija“, *Lietuvos praeitis*, 1941, t. 1, sąs. 2, p. 534; SZCZYGIELSKI, Wojciech. *Referendum trzeciomajowe...*, s. 312–313; KALVINSKAS, Robertas. Kauno pavieto seimelio veikla Šiaurės karo metu. *Mūsų praeitis*. Vilnius, 1998, t. 5, p. 30; JUSUPOVIČ, Monika. *Prowincjonalna elita litewska w XVIII wieku. Działalność polityczna rodziny Zabiellów w latach 1733–1795*. Warszawa: Polskie Towarzystwo Historyczne, Instytut Historii PAN, Neriton, 2014, s. 212, 297, 312.

⁸⁴ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792–1793 metais...*, p. 218.

⁸⁵ „...na zamku JKMc Wilkowiezu“. Žr.: 1793 05 28 Ukmergės ir Starodubo seimelio instrukcija. LVIA, f. 79, ap. 1, b. 24, l. 322v.

⁸⁶ „...ažėby podług konstytucyi do miasta Wilna na mieysce obradom przyzwoite y dawnieyszemi prawami ustanowione seymiki przeniesione były“. Žr.: 1782 08 19 Starodubo seimelio instrukcija. LVIA, f. 21, ap. 1, b. 139, l. 763v.

⁸⁷ *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės seimelių instrukcijos (1788–1790)*. Parengė R. Jurgaitis, A. Stankevič, A. Verbickienė (*Fontes historiae parlamentorum Lituanicorum*, t. I). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Parlamentarizmo istorijos tyrimų centras, 2015, p. 191; ŠAPOKA, Adolfas. *Raštai...*, t. 2, p. 155.

Išvados

XVII a. antrojoje pusėje perkėlus Smolensko vaivadijos seimelius į LDK sostinę ir Respublikos seimo konstitucija 1667 m. įteisinus „Vilniaus pilį“ kaip jų nuolatinę veiklos vietą, Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje ieškota šiam tikslui tinkamų pastatų. Lietuvos Metrikoje išlikusi 1691 m. užuomina liudija, kad egzuliantų seimelių ir kanceliarijos vieta norėta paversti vadinamąjį ovalųjį, arba Tvardovskio, bokštą, kuris stovėjo priešais senąją pinigų kalyklą.

XVIII a. pirmojoje pusėje Vilniui tampant politiniu egzuliantų centru, tradicinėmis seimelių veiklos vietomis tapo Bernardinų bažnyčia ir vienuolynas (Smolensko seimelis vykdavo bernardinų vienuolyno refektoriuje, Starodubo seimelis – Bernardinų bažnyčioje ir jos Šv. Mykolo koplyčioje). Seimelių aktuose, periodinėje spaudoje buvo užfiksuota ir netradicinių seimelių posėdžių vietų: yra žinoma, kad 1741 ir 1742 m. Starodubo tribunoliniai seimeliai rinkosi LDK Vyriausiojo tribunolo rūmuose.

Siekiant išspręsti egzuliantų seimelių infrastruktūros problemas, suintensyvinti ir pagerinti jų darbą, 1764 m. Varšuvos konvokacinio seimo konstitucija kaip Starodubo seimelio veiklos vieta buvo įteisintas Vilniaus basųjų karmelitų vienuolynas, tad šio pavieto bajorai vienuolyno refektoriuje į seimelį rinkdavosi iki jų iškėlimo iš Vilniaus. LDK išdininko A. Tyzenhauzo didėjančios politinės įtakos akivaizdoje ir siekiant sustiprinti karališkųjų ekonomijų miestų potencialą, Smolensko ir Starodubo egzuliantų seimeliai 1777 m. buvo perkelti į Trakų vaivadijos teritoriją.

Po iškėlimo iš LDK sostinės, 1778–1794 m. laikotarpiu Smolensko vaivadijos seimelis su retomis išimtimis tradiciškai vykdavo Alytaus parapijėje Šv. Jono Krikštytojo (dab. Šv. Liudviko) bažnyčioje, o Starodubo pavieto seimelis – Žiežmarių parapijėje Šv. apaštalo Jokūbo bažnyčioje. Tiesa, 1793 m. priešseiminiuose seimeliuose, kuriems darė įtaką LDK generalinė konfederacija, Smolensko vaivadijos egzuliantai kartu su Kauno ir Prienų pavietų bajorais į seimelį susirinko Kaune, o Starodubo pavieto egzuliantai kartu su Ukmergės pavieto bajorais – Ukmergėje.

Archyviniai šaltiniai

1. Baltarusijos nacionalinis istorijos archyvas (BNIA).
F. 1722 (Lydos pilies teismas), ap. 1, b. 91.
2. Lietuvos valstybės istorijos archyvas (LVIA).
F. 8 (LDK Vyriausiasis tribunolas), ap. 1, b. 71.
F. 20 (Vilniaus žemės teismas), ap. 1, b. 14, 15, 39.
F. 21 (Vilniaus pilies teismas), ap. 1, b. 80, 85, 86, 91, 97, 98, 109, 110, 115, 117, 124, 133, 138, 139.
F. 79 (Ukmergės žemės teismas), ap. 1, b. 24.

F. 162 (Kauno žemės teismas), ap. 1, b. 17.

F. 334 (Smolensko žemės teismas), ap. 1, b. 4, 8.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

1. *Akta sejmiku kowieńskiego z lat 1733–1795*. Wydała M. Jusupović. Warszawa: Instytut Historii PAN, Neriton, 2019.
2. BALIULIS, Algirdas Antanas; MIKULIONIS, Stanislovas; MIŠKINIS, Algimantas. *Trakų miestas ir pilys: istorija ir architektūra*. Vilnius: Mokslas, 1991.
3. BRILIAUSKAS, Juozas; TAMOŠIŪNAS, Gediminas. *Žiežmariai*. Kaišiadorys: Kaišiadorių etninės kultūros centras, Morkūnas ir Ko, 1998.
4. BUTĖNAS, Domas. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybinių ir visuomeninių institucijų istorijos bruožai XIII–XVIII a.* Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1997.
5. BUTTERWICK, Richard. *Polska Rewolucja a Kościół katolicki 1788–1792*. Kraków: Arcana, 2012.
6. *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego 1697–1794: spis*. Pod redakcją A. Rachuby, opracowali A. Rachuba, P. P. Romaniuk. Warszawa: DiG, 2004.
7. *Dyaryusze sejmowe z wieku XVIII*. Wyd. W. Konopczyński. Warszawa, 1911, t. I; 1912, t. II.
8. FILIPCZAK, Witold. *Sejm 1778 roku*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 2000.
9. *Gazety Wileńskie*, 1777 VIII 02, Nr. XXI.
10. JANONIENĖ, Rūta. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*. [Vilnius]: Aidai, 2010.
11. JUČAS, Mečislovas. *Baudžiamos irimas Lietuvoje*. Vilnius: Mintis, 1972.
12. JUČAS, Mečislovas. Ekonominis ir politinis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės smukimas (XVII a. antroji pusė – XVIII a. pirmoji pusė). *Lietuvos TSR istorija. T. 1: Nuo seniausių laikų iki 1917 metų*. Ats. red. B. Vaitkevičius. Vilnius: Mokslas, 1985, p. 174.
13. JUČAS, Mečislovas. *Lietuvos ir Lenkijos unija (XIV a. vid. – XIX a. pr.)*. Vilnius: Aidai, 2000.
14. JUČAS, Mečislovas. XVIII a. socialinės ir politinės problemos Lietuvos pavietų seimeliuose. *Lietuvos istorijos metraštis. 1973 metai*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1974, p. 21–37.
15. JURGAITIS, Robertas. Gdzie odbywały się obrady sejmiku wileńskiego w latach 1717–1795? *Przegląd nauk historycznych*, 2017, R. XVI, Nr. 2, s. 245–260.
16. JURGAITIS, Robertas. *Nuo bajoriškiosios savivaldos iki parlamentarizmo: Vilniaus seimelio veikla 1717–1795 m.* Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, Parlamentarizmo istorijos tyrimų centras, 2016.
17. JURGINIS, Juozas. *Alytaus ekonomijos dvarų pastatai 1649 metais (Acta Historica Lituanica, t. VIII)*. Vilnius: LTSR MA Istorijos institutas, 1972.
18. JURGINIS, Juozas. Lietuva ukrainiečių išsivaduojamojo karo ir Žečpospolitos karų su Rusija dėl Ukrainos ir Baltarusijos metais. *Lietuvos TSR istorija. T. I: Nuo seniausių laikų iki 1861 metų*. Vyriaus. red. J. Žiugžda. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1957, p. 270.

19. JUSUPOVIĆ, Monika. *Prowincjonalna elita litewska w XVIII wieku. Działalność polityczna rodziny Zabiellów w latach 1733–1795*. Warszawa: Polskie Towarzystwo Historyczne, Instytut Historii PAN, Neriton, 2014.
20. *Kalendarz polityczny na rok P[auński] 1747, w Liublinie*.
21. KALENKIEWICZÓWNA, Anna. Rozkład partji Tyzenhauza na tle sejmików litewskich. *Księga pamiątkowa koła historyków słuchaczy Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1913–1933 (Alma Mater Vilnensis biblioteka, zesz. III)*. Wilno: Wydaw. Zrzeszenia kół naukowych Uniwersytetu Stefana Batorego, 1933, s. 121–155.
22. KALVINSKAS, Robertas. Kauno pavieto seimelio veikla Šiaurės karo metu. *Mūsų praeitis*. T. 5. Vilnius, 1998, p. 29–39.
23. KIAUPA, Zigmantas. *Lietuvos istorija*. T. VII, d. I: *Trumpasis XVIII amžius (1733–1795 m.)*. Ats. red. J. Kiaupienė. Vilnius: Baltos lankos, 2012.
24. KIAUPA, Zigmantas. *Lietuvos istorija*. T. VII, d. II: *Trumpasis XVIII amžius (1733–1795 m.)*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2018.
25. KITKAUSKAS, Napoleonas. *Vilniaus pilys: istorija, statyba, architektūra*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012.
26. KONIECZNA, Diana. *Ustrój i funkcjonowanie sejmiku brzeskolitewskiego w latach 1565–1763*. Warszawa: DiG, 2013.
27. KOŚCIAŁKOWSKI, Stanisław. *Antoni Tyzenhauz podskarbi nadworny litewski*. T. 1. Londyn: Wydaw. Społeczności Akademickiej Uniwersytetu Stefana Batorego, 1970.
28. KOSMAN, Marcei. Parlamentaryzm Wielkiego księstwa Litewskiego w świetle najnowszych badań. *Zapiski Historyczne*, 2005, t. LXX, zesz. 4, s. 91–108.
29. KRIEGSEISEN, Wojciech. *Sejmiki Rzeczypospolitej szlacheckiej w XVII i XVIII wieku*. Warszawa: Wydawn. Sejmowe, 1991.
30. KULECKI, Michał. *Wygnańcy ze wschodu. Egzulancki w Rzeczypospolitej w ostatnich latach panowania Jana Kazimierza i za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego*. Warszawa: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, DiG, 1997.
31. *Kuryer Polski*, 1741, Num. CCXX.
32. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės seimelių instrukcijos (1788–1790)*. Parengė R. Jurgaitis, A. Stankevič, A. Verbickienė (*Fontes historiae parlamentorum Lituanicorum*, t. I). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Parlamentarizmo istorijos tyrimų centras, 2015.
33. *Lietuvos istorija*. Red. A. Šapoka. Vilnius: Mokslo, 1990.
34. MIENICKI, Ryszard. *Archiwum Akt Dawnych w Wilnie w okresie od 1795 do 1922 roku*. Warszawa: Nakł. Archiwów Państwowych, 1923.
35. MIENICKI, Ryszard. Egzulancki połoccy (1563–1580 r.): (karta z dziejów ziemi połockiej). *Ateneum Wileńskie*, 1933–1934, r. 9, s. 33–128.
36. MIŠKINIS, Algimantas. *Užnemunės miestai ir miesteliai* (serija „Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės“, t. 1). Vilnius: Kultūros paveldo centras, Kultūros paveldo institutas, 1999.

37. MORAVSKIS, Stanislovas. *Iš visur po truputį. T. I: Nuo Merkinės iki Kauno. Atsiskyrėlio gavenda*. Parengė ir iš lenkų kalbos vertė R. Griškaitė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009.
38. MORAWSKI, Stanisław. *Od Merecza do Kowna. Gawęda pustelnika. Teka Wileńska*, 1858, Nr. 4, s. 51–85; Nr. 5, s. 81–119; Nr. 6, s. 53–88.
39. PALKIJ, Henryk. *Sejmy 1736 i 1738 roku. U początków nowej sytuacji politycznej w Rzeczypospolitej*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2000.
40. PANCEVIČ, Violeta. *Fondas Nr. 1597. Smolensko pakamario teismas. Dekretų protokolų knygos apyrašas Nr. 1. Chronologinės ribos: 1773 m.* Vilnius, 2019, p. 8–9 [žiūrėta 2019 06 27]. Prieiga per internetą: <https://www.archyvai.lt/download/22628/f1597_pazyma.pdf>.
41. PAULOUSKAYA, Hanna. *Grodzieńskie kroniki klasztorne XVII i XVIII wieku. Formy gatunkowe i aspekty komunikacyjne*. Warszawa: DiG, 2016.
42. RACHUBA, Andrzej. *Miejsca obrad sejmików Wielkiego księstwa Litewskiego w latach 1569–1794. Парламенція структуры ўлады ў сістэме дзяржаўнага кіравання Вялікага Княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай у XV–XVIII стагоддзях*. Навук. ред. С. Ф. Сокал, А. М. Янушкевіч. Мінск: БІП-С Плюс, 2008, s. 183–197.
43. RAČIŪNAITĖ, Tojana. *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*. [Vilnius]: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003.
44. RAGAUSKAS, Aivas. *Viešasis gyvenimas Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje XVIII a. Vilniaus Žemutinė pilis XIV a. – XIX a. pradžioje: 2005–2006 m. tyrimai*. Sudarė L. Glemža. Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 2007, p. 100–110.
45. REMECAS, Eduardas. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės monetų kaldinimas Vilniuje 1652–1653 m. Vilniaus istorijos metraštis*, 2007, t. 1, p. 55–66.
46. SLIESORIŪNAS, Gintautas. *Lietuvos istorija. T. VI: Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XVI a. pabaigoje – XVIII a. pradžioje (1588–1733 metais)*. Ats. red. J. Kiaupienė. Vilnius: Baltos lankos, 2015.
47. *Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym*. T. IV. Opisana przez M. Balińskiego, T. Lipińskiego. Warszawa: Nakł. i Druk. S. Orgelbranda Synów, 1886.
48. SZCZYGIELSKI, Wojciech. *Referendum trzeciomajowe: sejmiki lutowe 1792 roku*. Łódź: Wydawn. Uniwersytetu Łódzkiego, 1994.
49. SZWACIŃSKI, Tomasz. *Sejmiki poselskie przedkonwokacją 1764 r. Kwartalnik historyczny*, 2006, rocz. CXIII, Nr. 1, s. 19–56.
50. ŠAPOKA, Adolfas. *Bajoriškoji „demokratija“*. *Lietuvos praeitis*, 1941, t. 1, sąs. 2, p. 469–540.
51. ŠAPOKA, Adolfas. *Raštai. T. 2: Lietuva Reformų seimo metu. Iki 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijos*. Parengė R. Jurgaitis, R. Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2008.
52. ŠMIGELSKAITĖ-KALAŠNIKOVĖ, Anelė. *Alytaus Šv. Liudviko bažnyčios ir parapijos istorija*. Vilnius: Alytaus kraštotyros muziejus, Petro ofsetas, 2009.
53. ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. *1792–1793 m. Kauno pavieta konfederacija. Kauno istorijos metraštis*, 2004, t. 5, p. 260–261.

54. ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792–1793 metais*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2003.
55. ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės naujųjų paviėtų seimelių vietos parinkimo ir įrengimo problema 1792–1794 metais. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos atodangos: profesoriaus Mečislovo Jučo 90-mečio jubiliejui skirtas mokslinių straipsnių rinkinys*. Sudarė V. Dolinskas, R. Petrauskas, E. Rimša. Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2016, p. 531–544.
56. ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. Politinis realizmas ir iliuzijos: LDK bajorijos pozicijos. *Darbai ir dienos*, 2004, t. 37, p. 75–89.
57. TOTORAITIS, Jonas. *Sūduvos Suvalkijos istorija*. D. I. Marijampolė: Piko valanda, 2003.
58. TYLA, Antanas. Alytaus magdeburginio miesto padėtis ir raida XVI–XVIII a. ir jų refleksija istoriniuose šaltiniuose. *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai. T. IV: Alytus*. Sudarė A. Tyla. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2006, p. 5–35.
59. *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego: spisy. T. IV: Ziemia smoleńska i województwo smoleńskie XIV–XVIII wiek*. Pod redakcją A. Rachuby, opracowali H. Lulewicz, A. Rachuba, P. P. Romaniuk. Warszawa: DiG, 2003.
60. *Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarów w Warszawie, od roku 1732 do roku 1782 wydane*. T. IV–VII. Petersburg: Nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1859–1860.
61. *XVII a. vidurio Maskvos okupacijų Lietuvoje šaltiniai. T. II: 1655–1661 m. rusų okupacinės valdžios Lietuvoje dokumentai*. Sudarė E. Meilus. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2011.
62. ZAKRZEWSKI, Andrzej. Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego (połowa XVI – koniec XVIII w.). *Parlamentaryzm w Polsce we współczesnej historiografii*. Warszawa: Wydawn. Sejmowe, 1995, s. 100–106.
63. ZAKRZEWSKI, Andrzej. Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego epoki stanisławowski (do 1788 r.). Zmiany w ustroju i funkcjonowaniu. *Ziemia północne Rzeczypospolitej Polsko–Litewskiej w dobie rozbiorowej 1772–1815*. Pod redakcją M. Biskup. Warszawa–Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1996, s. 59–66.
64. ZAKRZEWSKI, Andrzej. *Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI–XVIII w. Ustrój i funkcjonowanie: sejmik trocki*. Warszawa: Liber, 2000.
65. ŽEPKAITĖ, Regina. Alytaus istorijos vingiai XIX amžiuje – XX amžiaus pradžioje. *Alytaus istorinė raida*. Sudarė R. Žepkaitė. Vilnius: Eugrimas, 2004, p. 26–36.
66. *Акты, издаваемые Виленскою археографическою комиссиею для разбора древних актов*. Вильно, 1875, т. 8; 1886, т. 13.
67. Галубовіч, Віталь. *Полацкая шляхта і дынастыя Вазаў*. Мінск: А. М. Янушкевіч, 2016.
68. *Каталог древним актовым книгам губерний: Виленской, Гродненской, Минской и Ковенской, также книгам некоторых судов губерний Могилевской и Смоленской, хранящихся ныне в Центральном архиве в Вильне*. Составлен Н. Горбачевским. Вильна, 1872.

The Problem of Localization of the Smolensk Voivodeship's Sejmiks-in-exile of the Grand Duchy of Lithuania from 1667 to 1794.

Dr. Robertas Jurgaitis

Vytautas Magnus University, K. Donelaičio St. 58, LT-44248 Kaunas
E-mail: robertas.jurgaitis@vdu.lt
ORCID 0000-0002-4859-3437

Summary

The functioning of the sejmik system of the Grand Duchy of Lithuania (GDL) has received special attention in international historiography. The exiles from the eastern territories of the GDL in second half of the 17th century were also studied; however, the activity of the sejmiks-in-exile of the Smolensk Voivodeship was not systematically investigated. This article discusses the problem of the localization of the sejmiks-in-exile of Smolensk and Starodub of the GDL in the period 1667–1794. Based not only on the Constitutions of the Seimas of the Polish-Lithuanian Commonwealth, but also on the systematic use of documents of the sejmiks-in-exile, were analyzed the end's of the 17th century projects for the establishment of Smolensk Voivodeship office and premises for the activities of the sejmiks in the Lower Castle area of Vilnius, of the 18th century the meetings of the sejmiks-in-exile were validated and held in the places of non-traditional activities and the circumstances of their selection were determined. The research used descriptive and comparative research methods, taking into account the theoretical discourse used in archeology of law and local research.

After the transfer of the sejmiks-in-exile of Smolensk Voivodeship to the capital of the GDL of Vilnius in the second half of 17th century, the Constitution of the Seimas of the Republic of Both Nations was adopted in 1667. After the legalization of "Vilnius Castle" as their permanent place of business, buildings suitable for this purpose were sought in the territory of Vilnius Lower Castle. A surviving clue in the Lithuanian Metric of 1691 suggested that the site of the sejmiks-in-exile and the Smolensk Voivodeship office was to be turned into an oval or Tvardovsky tower, which stood in front of the old coin Mint. In the first half of the 18th century, as Vilnius became the center of political exiles, the traditional sites of the sejmiks-in-exile became Vilnius St. Francis of Assisi and St. The Church of Bernardine the Biennial (hereinafter "the Bernardine Church") and the monastery – the Smolensk sejmik were held in the refectory of the Bernardine Monastery, while the Starodubian sejmik was held in the Bernardine Church and its St. At Michael's Chapel. Nontraditional the sessions of the sejmiks-in-exile were also recorded in the acts of the sejmiks and in the periodical press. The Starodub sejmik met in the Palace of the Supreme Tribunal of the GDL in 1741 and 1742.

In 1764, the Constitution of the Warsaw Convocation Seimas was approved as the seat of the Starodub sejmik by the Vilnius Carmelite Monastery in order to solve the problems of the sejmiks-in-exile infrastructure, so the nobles of this district-in-exile chose the sejmik in the refectory before their removal from Vilnius. In the face of increasing political influence of the Treasurer of the GDL A. Tyzenhaus, and in order to strengthen the potential of the cities of the royal economies, the sejmiks-in-exile of Smolensk and Starodub were transferred to the territory of Trakai Voivodeship in 1777. After being evicted from the capital of the GDL, between 1778–1794 the Smolensk sejmik, with rare exceptions, traditionally took place in the parish of Alytus, St. John the Baptist (now St. Louis) Church, and Starodub sejmik – in the parish of Žiežmariai, in the Church of the Apostle James. It is true that in the 1793 pre-Seimas sejmiks, influenced by the General Confederation of the GDL, the exiles of the Smolensk Voivodeship, together with the nobles of Kaunas and Prienai districts, gathered in Kaunas, while Starodub exiles, together with nobles of Ukmergė district, gathered in Ukmergė.

Gauta / Received 2019 12 02

Priimta / Accepted 2020 02 27